

DOI: 10.33663/0869-2491-2021-32-73-81

УДК 340.12

О. Л. БОГІНІЧ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*
ORCID: ID 0000-0001-5230-9366

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ПЕРЕД ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

У статті розглядається природа взаємовідносин між державою та громадянським суспільством. Аналізуються підстави юридичної відповідальності першої перед другим. Висвітлюються форми і методи контролю громадянського суспільства за діяльністю окремих органів держави та їх посадових осіб. На підставі проведеного дослідження сформульовані відповідні висновки та пропозиції.

Ключові слова: держава, громадянське суспільство, відповідальність держави перед громадянським суспільством.

Богинич О. Л. Ответственность государства перед гражданским обществом: отдельные вопросы теории.

В статье рассматривается природа взаимодействия между государством и гражданским обществом. Анализируются основания юридической ответственности первого перед вторым. Освещаются формы и методы контроля гражданского общества за деятельностью отдельных органов государства и их должностных лиц. На основании проведенного исследования формулируются соответствующие выводы и предложения.

Ключевые слова: государство, гражданское общество, ответственность государства перед гражданским обществом.

Boginich Oleh. State responsibility to civil society: some questions of theory.

The article examines the nature of relations between the state and civil society. The grounds of legal liability of the former to the latter are analyzed. Forms and methods of civil society's control over the activities of individual state bodies and their officials are considered. Based on the conducted research, relevant conclusions and suggestions are formulated.

Key words: state, civil society, state responsibility to civil society.

Постановка проблеми. Відповідальність держави перед громадянським суспільством це ще донедавна – terra incognita для багатьох науковців, тема, що може викликати когнітивний дисонанс, пов'язаний подекуди з існуючою інерцією пострадянського мислення, коли держава апіорі була поза межами будь-якого контролю з боку суспільства. Але останні події в житті українського суспільства, зокрема дві революції 2004–2005 рр. і 2013–2014 рр., довели хибність такого погляду на державу, її взаємовідносини з громадянським суспільством. У зв'язку з цим перед юридичною наукою постало завдання дослідити зазначену проблему та виробити рекомендації для практики функціонування державного механізму на засадах підзвітності та підконтрольності інститутам громадянського суспільства. Не претендуючи на всеосяжний аналіз означених питань, спинимось на

*Boginich Oleh, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Senior Research Officer

© О. Л. Богиніч, 2021

окремих з них. А саме: на характері взаємовідносин між державою та громадянським суспільством і, відтак, формах і методах контролю останнього за першим, що у результаті його реалізації контролю приведе до формування інституту відповідальності держави перед громадянським суспільством.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Не зважаючи на певну новизну цієї проблематики тим не менш слід назвати авторів, які присвячували свої праці вивченню цього питання. Це Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, Н.М. Батанова, С. Балан, М.М. Самуйлік, С.І. Колотиркіна, А.М. Боголейко, С.В. Яремчук, Є.Н. Овчаренко, Г.В. Задорожна та ін. Усі названі науковці майже однотайно засвідчили відсутність дієвих механізмів відповідальності держави перед громадянським суспільством, що є причиною для здійснення ще однієї наукової розвідки в цій сфері.

Мета статті. Завданням статті вбачається встановити підстави виникнення відповідальності держави перед громадянським суспільством, форми і методи його контролю за діяльністю окремих державних органів та посадових осіб.

Виклад основного матеріалу. Системний підхід передбачає розглядати будь-які явища як взаємодію його складових елементів, що утворюють цілісний комплекс. Як відомо, соціальна система об'єднує у собі державу та суспільство, між якими існують прямі та зворотні зв'язки. Одним із таких видів зв'язків є контроль за дотриманням параметрів функціонування системи. У даному випадку відносин між державою та громадянським суспільством такий контроль має взаємний характер: спочатку суспільство задає державі певні цілі, які вона повинна досягти, а остання, своєю чергою, має право вимагати від окремих структур суспільства виконання завдань держави, які та ставить з метою реалізації цілей, поставлених перед нею всім суспільством.

Слід мати на увазі, що контроль як вид діяльності властивий будь-якій складній соціальній системі. Більше того, у певних формах його аналогії можна знайти у функціонуванні технічних, біологічних систем. Отже, має місце явище ізоморфізму, відомого із теорії систем Карла Людвіга фон Бергаланфі. Зазначена теорія набула розвитку у працях дослідників, які працювали пізніше, внаслідок чого виникли такі наукові напрями, як кібернетика та певною мірою – синергетика. Центральним пунктом цих теорій була ідея наявності зворотного зв'язку між елементами системи – управляючої та тієї, на яку спрямований управляючий вплив. Саме наявність такого зв'язку у системі дає підстави говорити про її керованість, тобто відповідність функціонування меті існування такої системи.

У зв'язку з цим процес забезпечення відповідності функціонування системи її цілям (меті, для досягнення якої була створена система) отримала назву контрольної діяльності. Він являє собою систему спостереження і перевірки відповідності діяльності підконтрольних об'єктів рішенням керуючого суб'єкта.

Технологічно контроль виглядає як триєдине завдання, що вирішується у процесі діяльності тієї чи іншої системи. Перша – це встановлення стандарту (моделі) поведінки. Друга – порівняння фактичної поведінки зі стандартною. Третя – це здійснення коригувальних кроків у разі невідповідності поточної діяльності заявленим (запланованим) цілям.

Існує ще інша градація такого контролю. Попередній – аналіз відповідної конструкції моделі на предмет адекватності існуючим еталонним зразкам (вітчизняним чи світовим). Поточний – передбачає обов'язкову наявність

зворотного зв'язку та порівняння поточного стану справ із запланованими. Заключний – здійснення необхідної корекції в разі потреби.

Також для здійснення ефективного контролю за станом системи важливим є вибір таких його складових: концепцій контролю (державний, громадський), норм контролю (правовий, морально-етичний), видів контролю (технологічний, організаційний), методів контролю (суцільний, вибірковий), сфер та обсягів контролю (відповідно до галузі економіки та завдань контролю).

Таким чином, очевидним є висновок щодо обов'язкової наявності контрольної функції як іманентної життєдіяльності будь-якої системи. Специфіка державно організованого суспільства з необхідністю викликає до життя дві функції контролю, – контролю з боку суспільства за державою як спеціального уповноваженого органу для вирішення загальних справ першого, так і внутрішній контроль держави за дотриманням параметрів системи, визначеної суспільством.

Як впливає зі змісту ст. 1 Конституції України, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна та правова держава. Зазначені засади становлять характеристики держави, які суспільство через своїх представників у парламенті при прийнятті Основного Закону уповноважило її дотримуватись у своїй діяльності. Однак практика функціонування державних органів України на сучасному етапі свідчить про тотальні порушення цих засад.

Як відомо, суверенітет визначається як верховенство влади держави у межах своєї території та її невідпорядкованість будь-якій зовнішній структурі. На жаль, цей принцип діяльності державної влади сучасної України зазнав своєї деформації у взаємодіях з Міжнародним валютним фондом. Це, зокрема вимоги останнього щодо запровадження ринку землі, масове запровадження за участю іноземних радників наглядових рад у державних підприємствах та компаніях, вдосконалення діяльності антикорупційних органів та судової системи України через їх перезавантаження, формування ринкових цін на газ для населення, оптимізація мережі шкіл, що передбачає їх скорочення тощо¹. Очевидно, що зазначені вимоги ніяким чином не корелюють з незалежністю та суверенністю державної влади України. Навпаки, вони прямо суперечать цим принципам.

Наступним принципом, якому має слідувати та відповідати українська держава, як зазначалось вище, визнаний принцип демократизму. Однією із засад демократії, як відомо, виступає засада виборності громадянами органів держави та органів місцевого самоврядування на основі загального, рівного і прямого виборчого права, яке відбувається шляхом таємного голосування.

Як відомо, 25 жовтня 2020 р. в Україні відбулися місцеві вибори. Але виборів не було на частині підконтрольного Україні Донбасу. Центральна виборча комісія скасувала вибори з міркувань безпеки. Громадські активісти стверджують, що це відбулось за клопотанням військово-цивільних адміністрацій перед Центрвиборчкомом, оскільки, на їх думку, вибори нібито неможливо провести у 18 об'єднаних громадах. В останні входили не тільки селища «сірої зони» на Донбасі, а й такі міста, як Лисичанськ, Волноваха, Попасна, Щастя і навіть адміністративний центр Луганської області Северодонецьк. Унаслідок цього міських і селищних голів та місцевих депутатів не змогли обрати приблизно півмільйона виборців. На їх думку, це зроблено неправомірно, оскільки на зазначених територіях ще недавно відбувались вибори Президента України та народних депутатів України, і ситуація у безпековому секторі з цього часу не змінилась².

Таким чином, влада позбавила громадян їх конституційного права вільного волевиявлення, гарантованого ст. 71 Конституції України, що ніяким чином не можна визнати демократичним кроком у напрямі виконання вимог суспільства щодо демократичності держави.

Вимоги щодо визнання України соціальною державою сьогодні також не виконуються чинною владою. Реформа системи охорони здоров'я, яка була започаткована в.о. міністра охорони здоров'я У. Супрун за часів Президента України П. Порошенка, нині не скасована. Складовою її частиною було скорочення мережі медичних закладів, встановлення платних послуг за окремими напрямками медичної допомоги та інші аналогічні новації. А це означає пряме порушення Конституції України, яка передбачає надання у державних та комунальних закладах безоплатної медичної допомоги та заборона скорочення існуючих медичних закладів (ст. 49 Конституції). Не дарма Уповноважена Верховної Ради з прав людини Людмила Денісова звернулася до Конституційного Суду з поданням, у якому попросила визнати неконституційними деякі положення законів, що стосуються медреформи³.

Отже, можемо констатувати, що і в цьому напрямі діяльність держави не відповідає очікуванням громадян, які визначали для неї мету охорони їх здоров'я як основоположну.

На жаль, під час її функціонування не стала винятком і практика дотримання останньою засад правової держави. Так, загальновідомими є конфлікт між Президентом України та Конституційним Судом України щодо його рішення про скасування кримінальної відповідальності за недостовірне декларування та обмеження роботи Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК). Заходи, які запропонував здійснити у зв'язку з цим Президент, – розпустити Конституційний Суд – можуть бути ідентифіковані як такі, що суперечать Конституції України.

Отже, як можна побачити з наведеного, державні органи України суттєво порушують свої обов'язки, покладені на них суспільством при прийнятті Основного Закону. Однією з причин такої ситуації є неправильно встановлені зв'язки між державою та суспільством. Більшість авторів позначають ці зв'язки як паритетні, де держава та суспільство рівноправні суб'єкти⁴. На нашу думку, вони не є і не можуть бути паритетними, оскільки держава є функцією суспільства, між ними існує функціональний зв'язок.

Так, суспільство – первинне, держава – вторинне явище, суспільство наймає державу для виконання певних функцій, які воно добровільно делегує державі. Тобто йдеться, інакше кажучи, про договір між суспільством та державою на здійснення окремих дій на користь суспільства, за що воно сплачує державі (державним службовцям) певну винагороду. У ролі такого договору виступає конституція держави, де чітко зафіксований пріоритет суспільних інтересів над державними. Більше того, зокрема в українській Конституції недвозначно стверджується, що метою діяльності держави є благо суспільства, його громадян.

Тому ми не можемо погодитись з існуючими в літературі думками, що держава – рівноцінний з суспільством суб'єкт, рівноправний партнер. Вони рівноправні суто в юридичному сенсі як сторони будь-якого цивільно-правового договору, але не можна забувати генетичного та функціонального зв'язку, які існують між цими феноменами. Хто для кого існує, хто кого найняв?

Якщо відповісти на ці запитання, то можна побачити, що замовником на надання послуг з боку держави виступає суспільство, і в цьому сенсі вони ніколи не будуть рівноцінними. Замовник і виконавець пов'язані відносинами, в яких пріоритетними завжди виступають інтереси замовника, задоволення яких є метою існування виконавця (зокрема держави). Якщо за аналогію взяти цивільні правовідносини, де конституція країни виступає як суспільний договір між суспільством та державою, то перед нами класичні зобов'язальні правовідносини, де держава (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (суспільства – кредитор) певні дії, а суспільство має право вимагати від держави виконання його обов'язку.

І, дійсно, немає рівності, наприклад між господарем, який найняв бригаду будівельників для проведення ремонту, і самими ремонтниками. Вказівки щодо обсягу, якості робіт, контроль за їх виконанням здійснює, зрозуміло, власник помешкання, де проводиться ремонт. Він відіграє у цих стосунках головну роль. Зворотне – диктат будівельників був би алогічним, нонсенсом. Але чомусь в аналогічних випадках, коли держава нав'язує суспільству свої пріоритети, це інколи сприймається як природне явище.

Таким чином, очевидно, що держава – це службовий інструмент для задоволення потреб суспільства, вона має перед ним певні зобов'язання, за недотримання яких повинна нести відповідальність. Йдеться саме про юридичну відповідальність, а не про політичну.

Інколи в літературі зустрічаються думки, що політична відповідальність не є юридичною⁵. З нашої точки зору, політична відповідальність врегульована нормами права, а тому вона теж є юридичною відповідальністю, містить так само склад правопорушення, зокрема конституційний делікт як підставу її настання, а тому з необхідністю повинна передбачати наявність санкцій за порушення зобов'язань.

Також не поділяємо поширене серед деяких науковців двоаспектне тлумачення відповідальності – проспективну та ретроспективну (позитивну та негативну)⁶. З нашої точки зору, юридична відповідальність може бути тільки ретроспективною, тобто негативною. Вона має слідувати за правопорушенням як необхідний елемент сталого правопорядку, дотримання у суспільстві вимог законності. У літературі справедливо щодо цього зазначається, що прихильники двоаспектного розуміння юридичної відповідальності у вказаному випадку неправомірно змішують, отождожують обов'язок та відповідальність⁷.

Отже, відповідальність держави перед суспільством повинна мати юридичний характер, з установленням санкцій за порушення своїх обов'язків. Зрозуміло, що об'єктом відповідальності має виступати діяльність певних органів держави, а суб'єктом – одноособові або колективні органи.

Розглянемо випадки юридичної відповідальності окремих одноособових або колективних державних органів. Такими, згідно з Конституцією України, наприклад, виступають Президент України, Верховна Рада України.

Відповідно до ст. 102 Конституції України Президент України є главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Із зазначеної норми Конституції випливає, що зазначені повноваження є обов'язками Президента, які він повинен виконувати на своїй посаді. В якості гарантії виконання зазначених обов'язків Президент

України приносить присягу, в тексті якої обов'язки зазнають конкретизації, зокрема такої: «...обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників» (ст. 104 Конституції України). Прийняття присяги є юридичним фактом, з яким пов'язують вступ Президента на посаду, а отже, виникнення у нього обов'язків, зазначених вище.

Аксіомою теорії юридичної відповідальності є положення, яке передбачає настання негативних наслідків для винних осіб у разі порушення ними своїх зобов'язань. Як ми вказували раніше, у діях Президента України щодо Конституційного Суду України мають місце ознаки порушення Конституції України (конституційний делікт). Але притягти його до відповідальності у порядку імпідменту є проблематичним з огляду на те, що таку ініціативу повинна виявити більшість від конституційного складу Верховної Ради України (ст. 111 Конституції України). Проте таку більшість на сьогодні становить фракція партії «Слуга народу», що, зрозуміло, виключає таку ініціативу.

Отже, маємо дефектне правове регулювання відповідальності Президента України у випадку порушення ним Конституції України. Аналогічні висновки можна зробити і щодо порушення ним своєї присяги. Ніякої відповідальності за її порушення, як відомо, теж не встановлено. Між тим, якщо за аналогією знову взяти цивільні правовідносини, то згідно зі ст. 610 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) порушенням зобов'язання є невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання). Причому ст. 611 ЦК України за порушення зобов'язання передбачає правові наслідки, які в більшості випадків є негативними для його порушника. Оскільки, на нашу думку, присяга містить зобов'язання, які бере перед народом України її Президент, то її порушення повинно мати своїм наслідком для нього негативні результати.

Більше того, вважаємо, що Президент України незалежно від його прізвища повинен нести також відповідальність за невиконання своїх передвиборних обіцянок, оскільки саме ними керувались виборці при голосуванні за нього. Тобто їх невиконання з боку президента можуть містити ознаки шахрайства, тобто свідомого введення в оману, що повинно мати своїм наслідком кримінальне переслідування таких дій (зрозуміло, з урахуванням форс-мажорних обставин як підстави їх невиконання, інших причин, які унеможливають їх реалізацію).

Аналогічні висновки необхідно зробити щодо невиконання передвиборних обіцянок народними депутатами України, а також порушення ними присяги, яку вони дають відповідно до ст. 79 Конституції України. Взагалі, слід погодитись з висловленою в літературі думкою щодо визначення на законодачому рівні єдиного підходу до регулювання присяги, а саме: уніфікації її змісту, визначення порядку прийняття та визначення відповідальності за її порушення⁸.

Що стосується колективної відповідальності парламенту, то, на нашу думку, окрім підстав такої відповідальності, передбачених ст. 90 Конституції України, її слід доповнити такою підставою, як незадовільна робота уряду, оскільки уряд переважно формується Верховною Радою України, а тому остання має нести відповідальність за його діяльність. Як відомо, сьогодні український уряд, всупереч ст. 114 Конституції України, працює без схвалення парламентом його Програми діяльності. Натомість парламент не виконує свої контрольні функції щодо дій

Кабінету Міністрів України, який мав би нести відповідальність у вигляді висловлення йому недовіри з боку парламенту (ст. 87 Конституції України).

Узагальнюючи все наведене щодо відповідальності держави, її органів перед громадянським суспільством, слід зазначити, що всі запропоновані заходи з підвищення такої відповідальності знаходяться майже у традиційному річизці вдосконалення діяльності державних органів. Між тим, у літературі містяться нові нетривіальні пропозиції щодо інституційного вдосконалення діяльності органів держави, які потенційно спроможні посилити її відповідальність перед громадянським суспільством. Це, зокрема, такі: запровадження постійного моніторингу дій влади з боку громадянського суспільства шляхом створення постійно діючих органів (органу), утримання яких планується за рахунок прямих податків з громадян (за аналогією зі спостережною радою акціонерного товариства); укладання з вищими посадовими особами держави контрактів з представниками громадянського суспільства, звітування перших раз на рік перед громадами, які їх обрали (перший рік каденції раз на півроку), у випадку негативної оцінки – усунення від посади, у випадку скоєння правопорушення – притягнення до відповідальності⁹. У контексті посилення засад народовладдя пропонується формування з депутатського корпусу нового органу – Всеукраїнських установчих зборів, які здійснюватимуть народний контроль за законодавчою владою та главою держави¹⁰.

Висновки. Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що без посилення юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством за невиконання своїх обов'язків права громадян зазнаватимуть системних порушень. Політична відповідальність врегульована нормами права, а тому вона теж є юридичною відповідальністю, містить так само склад правопорушення, зокрема конституційний делікт як підставу її настання, а тому з необхідністю повинна передбачати наявність санкцій за порушення зобов'язань відповідних уповноважених суб'єктів. Юридична відповідальність посадових осіб, які очолюють державні органи або входять до їх складу, завжди повинна супроводжуватись притягненням винних до відповідальності (конституційної, кримінальної, адміністративної, цивільної, дисциплінарної).

Виходячи з наведеного, перспективними видаються такі напрями дослідження: конкретні механізми покладання юридичної відповідальності на одноособові та колективні органи держави, внесення відповідних змін до Конституції України.

1. Гроші від МВФ: що новий транш дає Україні та на що держава витратить кошти? URL: <https://hromadske.ua/posts/groshi-vid-mvf-sho-novij-transh-daye-ukrayini-ta-na-sho-derzhava-vitratit-koshti> (дата звернення 10.01.2021) – Назва з екрану 2. Донбас без вибору. Чому ЦБК скасувала місцеві вибори на частині підконтрольної Україні території? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30853407.html> (дата звернення 10.01.2021) – Назва з екрану 3. Омбудсменка Денісова просить КСУ скасувати медреформу Супрун. URL: <https://www.dw.com/uk/ombudsman-denisova-prosyty-ksu-skasuvaty-medreformu-suprun/a-56147195> (дата звернення 10.01.2021) – Назва з екрану 4. Див.: Кресіна І.О. Особливості становлення громадянського суспільства в Україні. *Громадянське суспільство і держава в Україні: проблеми взаємодії*. Київ, 2004 р. С. 8; Скрипнюк О.В. Виступ на методологічному семінарі. *Громадянське суспільство і держава в Україні: проблеми взаємодії*. Київ, 2004 р. С. 55. 5. Балан С. Політична відповідальність у процесі здійснення державної влади. URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/NZ30_2_34.pdf (дата звернення 10.01.2021) – Назва з екрану 6. Див., наприклад: Черных Е.В. Проблемы правовой ответственности в условиях

развитого социалистического общества (Вопросы теории): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 1981. С. 7, 10; Хачатуров Р.Л., Ягутян З.Г. Юридическая ответственность. Тольятти, 1995. С. 52. 7. Див.: Самощенко И.С., Фарукшин М.Х. Ответственность по советскому законодательству. Москва, 1971. С. 42–43; Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. Москва, 1974. С. 316. 8. Данилів С. Присяга як адміністративний акт. URL: http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/6/part_1/8.pdf (дата звернення 10.01.2021) – Назва з екрану 9. Див.: Богиніч О.Л. Вплив права сили на прогрес права: окремі питання теорії. *Право і прогрес: запити громадянського суспільства*. Київ: Наукова думка, 2020. С. 325. 10. Див.: Ющик О.І. Народовладдя без народу. *Голос України*. 2020. 18 грудня. № 235.

References

1. Groshi vid MVF: scho novyj trnsh daje Ukrajinі ta na scho derzhava vytratyt' koshty? URL: <https://hromadske.ua/posts/groshi-vid-mvf-sho-novij-trnsh-daye-ukrajini-ta-na-sho-derzhava-vitratit-koshti> (data zvernennja 10.01.2021) – Nazva z ekranu. [ukr]. 2. Donbas bez vyboru. Chomu CVK skasuvala miscevi vybory na chastyini pidkontrol'noji Ukrajinі terytoriji? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30853407.html> (data zvernennja 10.01.2021) – Nazva z ekranu. [ukr]. 3. Ombudsmenka Denisova prosyt' KSU skasuvaty medreformu Suprun. URL: <https://www.dw.com/uk/ombudsmenka-denisova-prosyty-ksu-skasuvaty-medreformu-suprun/a-56147195> (data zvernennja 10.01.2021) – Nazva z ekranu. [ukr]. 4. Dyv.: Kresina I.O. Osoblyvosti stanovlennja gromadjans'kogo suspil'stva v Ukrajinі. *Gromadjans'ke suspil'stvo i derzhava v Ukrajinі: problemy vzajemodiji*. Kyiv, 2004 r. S. 8; Skrypnyuk O.V. Vystup na metodologichnomu seminarі. *Gromadjans'ke suspil'stvo i derzhava v Ukrajinі: problemy vzajemodiji*. Kyiv, 2004 r. S. 55. [ukr]. 5. Balan S. Politychna vidpovidal'nist' u procesi zdjinsnennja derzhavnoji vlady. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/NZ30_2_34.pdf (data zvernennja 10.01.2021) – Nazva z ekranu. [ukr]. 6. Dyv.: napryklad: Chernyh E.V. Problemy pravovoj otvetstvennosti v uslovijah razvytogo sotsyalisticheskogo obschestva (Voprosy teoryi): avtoref. dyss. ... kand. juryd. nauk. Saratov, 1981. S. 7, 10; Hachaturov R.L., Jagutjan Z.G. Jurydycheskaja otvetstvennost'. Tol'jatty, 1995. S. 52. [rus]. 7. Dyv.: Samoschenko Y.S., Farukshyn M.H. Otvetstvennost' po sovetскому zakonodatel'stvu. Moskva, 1971. S. 42–43, Halfyna R.O. Obschee uchenye o pravootnosheniy. Moskva, 1974. S. 316. [rus]. 8. Danyliv S. Prysjaga jak administratyvnyj akt. URL: http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/6/part_1/8.pdf (data zvernennja 10.01.2021) – Nazva z ekranu. [ukr]. 9. Dyv.: Boginich O.L. Vplyv prava syly na progres prava: okremi pytannja teorii. *Pravo i progres: zapyty gromadjans'kogo suspil'stva*. Kyiv: Naukova dumka. 2020. S. 325. [ukr]. 10. Dyv.: Juschyk O.I. Narodovladdja bez narodu. *Golos Ukrajinjy*, 18 grudnja 2020 r., № 235. [ukr].

Boginich Oleh. State responsibility to civil society: some questions of theory.

Introduction. State responsibility to civil society is a topic that has already been the subject of research by some scientists. It was studied by political scientists, representatives of constitutional law, administrative law, theory of state and law. At the same time, there are still issues that require additional analysis, since, from the author's point of view, the conclusions drawn in previous studies did not contribute to increasing the state's responsibility to civil society.

The aim of the article. To investigate the nature of relations between the state and civil society, to establish the grounds for the emergence of its responsibility to civil society, the forms and methods of its control over the activities of individual state bodies and officials.

Results. Control functions are immanent to the vital activity of any system. The specifics of a state-organized society necessitate two functions of control – control by society over the state as a special authorized body for solving general cases of the first, and internal control of the state over compliance with the parameters of the system defined by society.

From the content of Article 1 of the Constitution of Ukraine, it follows that Ukraine is a sovereign and independent, democratic, social and legal state. These principles constitute the characteristics of the state, which the society, through its representatives in Parliament,

when adopting the basic law, authorized to observe in its activities. However, the practice of the activities of state bodies of Ukraine at the present stage indicates total violations of these principles. One of the reasons for this situation is incorrectly established ties between the state and society. Most authors refer to these relations as parity, where the state and society are equal subjects. From our point of view, they are not and cannot be parity, since the state is a function of society, and there is a functional connection between them.

Contrary to these conclusions, the activities of the president of Ukraine and the Verkhovna Rada of Ukraine for violating their duties are not accompanied by the onset of legal liability for them. This, in particular, applies to such cases as the confrontation between the president of Ukraine and the Constitutional Court of Ukraine, where the former unconstitutionally attempted to resolve this confrontation in his favor, suggesting that the parliament dissolve the Constitutional Court of Ukraine. This, in addition to violating their obligations to comply with the Constitution of Ukraine, should also be interpreted as a violation of their oath, which contains similar requirements for their activities. In this regard, measures are considered necessary to apply measures of legal liability to the president for violating his duties and Oath.

Similar conclusions should be drawn regarding the failure to fulfill election promises on the part of people's Deputies of Ukraine, as well as their violation of the oath they take in accordance with Article 79 of the Constitution of Ukraine.

Conclusions. Summing up, we can conclude that without strengthening the legal responsibility of the state to civil society for non-fulfillment of its duties, the rights of citizens will be subject to systemic violations. Political responsibility is regulated by the norms of law, and therefore it is also a legal liability, it also contains the composition of an offense, in particular a constitutional tort as the basis for its occurrence, and therefore it should necessarily provide for the existence of sanctions for violating the obligations of the relevant authorized entities. Legal liability of officials who head or are members of state bodies should always be accompanied by bringing the perpetrators to justice (constitutional, criminal, administrative, civil, disciplinary).

Key words: state, civil society, state responsibility to civil society.

DOI: 10.33663/0869-2491-2021-32-81-89

УДК 340.13; 342.7

О.Л. ЛЬВОВА

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*
ORCID: 0000-0003-2985-9671

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

У статті вивчаються основні поняття обмежень прав людини, аналізується зміст даної категорії з огляду на міжнародно-правові акти з прав людини. Розглядаються питання правомірних та неправомірних обмежень, зокрема, на прикладі практики Європейського суду з прав людини. Наголошується, що обмеження прав і свобод людини і громадянина є також інститутом, який міститься у конституціях більшості розвинених держав світу. Як правило, відповідно до міжнародних стандартів абсолютні або основні права не підлягають обмеженню, однак, з урахуванням особливостей суспільного і політичного життя, кожна держава може закріплювати критерії обмеження прав і свобод людини.

Ключові слова: міжнародні стандарти, мораль, обмеження прав людини, права і свободи людини.

*Lvova Olena, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Senior Research Officer

© О. Л. Львова, 2021